

СТЕБЕЛЯК Ольга,
здобувачка 3-го року навчання третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова.
Науковий керівник –
к. і. н., доц. Чепіженко В. В.

**ТЕКСТИ «ДЕМЕТРІЯ ХРОНОГРАФА»
ЯК ЗРАЗОК КУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ
ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КОНТЕКСТУ ПТОЛЕМЕЇВСЬКОГО
ЄГИПТУ НАПРИКІНЦІ III–II СТ. ДО Н. Е.**

В дослідженні здійснена спроба дослідити тексти «Деметрія Хронографа» з позиції їхньої приналежності різним авторам. Вивчення та порівняння текстів засвідчило про спільні та відмінні риси інтегрованості авторів до інтелектуального контексту Александрії. «Деметрій 1» постає як історик-хроніст, який інтегрує біблійну хронологію до власного історичного часу; «Деметрій 2» постає як історик, езегет та апологет, і не поміщає біблійний матеріал у рамки зовнішнього історичного розрахунку. Спільним є використання інструментарію грецької історіографії з метою посилення біблійної традиції – осердя єврейської ідентичності.

До текстів «Деметрія Хронографа» ми звернулися в рамках нашого дисертаційного дослідження про моделі адаптації євреїв/юдеїв у греко-римському Єгипті.

Тривала історія єврейської діаспори в елліністичному та ранньоримському Єгипті засвідчила різні моделі адаптації євреїв/юдеїв до інокультурного середовища – від повної асиміляції до добровільної сегрегації. Наслідком такого синкретизму стало формування своєрідної єврейсько-еллінської культури, відомої під історичним конструктом «еллінізований юдаїзм». Твори представників єврейсько-еллінської культури дійшли до нас переважно у фрагментарному вигляді. Наразі в історіографії прийнято вважати автором найдавніших зразків цієї літератури Деметрія Хронографа. Проте такий підхід ґрунтується виключно на припущеннях та потребує критичного

переосмислення. Дослідження текстів «Деметрія Хронографі» з позиції, що вони належать різним авторам різного часу, забезпечить краще розуміння різних рівнів інтегрованості євреїв до інтелектуального контексту Птоlemeївського Єгипту.

Метою нашого дослідження є визначення впливів елліністичного інтелектуального контексту Птоlemeївського Єгипту на виклад біблійної історії у текстах «Деметрія Хронографа».

Для досягнення мети, ми розглянули аргументи на користь різного датування текстів «Деметрія Хронографа»; порівняли тексти на предмет збереження єврейської біблійної традиції, а також застосування інструментарію грецької історіографії та герменевтики.

Перейдемо до результатів нашого дослідження.

Наразі в історіографії фактично не піддається сумніву науковий консенсус, вважати усі шість фрагментів, збережених у Євсевія Кесарійського та Климента Александрійського, творами одного автора – Деметрія Хронографа, який, відповідно до такого підходу, проживав в Александрії в останній чверті III ст. н.е. і став першим репрезентатором грекомовного юдаїзму [3, с. 34-35; 2, ст. 51; 4, ст. 137]. Втім, дослідниця Марен Нігофф наводить переконливі аргументи, що фрагменти, збережені ранньохристиянськими авторами, належать двом різним авторам з однаковим ім'ям «Деметрій», які проживали у різний час [5, р. 54–55].

В нашому дослідженні ми працювали з текстами «Деметрія», опублікованими грекою та в англійському перекладі у першому томі «Фрагментів елліністичних єврейських авторів» Карла Р. Голладея [2]. Для посилання на ці фрагменти ми будемо використовувати загальноприйнятту систему посилань на класичних авторів [Eusebius, P.E. 9.19.4, 9.21.1-19, 9.29.1-3, 9.29.15-16; Clement of Alexandria, Stromata 1.21.141.1-2].

Почнемо з «Деметрія» (далі «Деметрій 1»), цитованого Климентом Александрійським у *Stromata* [Clement of Alexandria, Stromata 1.21.141.1-2] (фрагмент 6 у Голладея [2, с. 78–79]). «Деметрій 1» вказується тут як автор книги «Про царів Юдеї». Текст містить підрахунок тривалості важливих періодів в історії Юдейського

Царства. «Деметрій 1», наприклад, підраховує, скільки минуло років з початку Вавилонського полону до часів Птолемея IV Філопатора (221–204 рр. до н.е.). Згадка останнього, зокрема, стала підґрунтям для датування усіх текстів «Деметрія Хронографа» кінцем III ст. до н.е.

Тепер звернемося до тексту «Деметрія» (далі «Деметрій 2»), збереженого в *Praeparatio Evangelica* Євсевія Кесарійського [Eusebius, P.E. 9.19.4, 9.21.1-19, 9.29.1-3, 9.29.15-16] (фрагменти 1-5 у Голладея [2, с. 63–77]). Зміст, а також стильові ознаки цих фрагментів, відмінні від тексту «Деметрія 1». По-перше, тут йдеться про біблійні події доби патріархів; по-друге, тут, окрім хронологічних підрахунків, присутня критика біблійного наративу. Відповідно, «Деметрій 2» постає як екзегет із помітним інтересом до біблійної хронології. Герменевтичні методи, які присутні в його тексті, відповідають методам александрійської гомеричної школи часів Аристарха Самофракійського (217–144 рр. до н.е.) [5, с. 51–55; 6, с. 158–159]. Зокрема, тут присутнє непряме застосування аристотелівського методу запитань і відповідей. Але замість того, щоб формулювати чіткі запитання та подавати окремі відповіді, автор вплітає готові рішення в потік своєї оповіді, які містять не лише хронологічні, а й логічні та моральні обґрунтування «неправдоподібностей» у біблійному наративі.

Саме присутність методів александрійської гомеричної школи часів Аристарха дозволило Марен Нігофф датувати появу цих текстів II-м ст. до н.е. Отже, «Деметрій 2» проживав орієнтовно на одне століття пізніше від свого тезки, цитованого Клементом Александрійським.

Отже, перейдемо до аналізу та порівняння обох авторів на предмет поєднання єврейської традиції з інтелектуальним контекстом еллінізованого Єгипту. З огляду на фрагментарність збережених текстів, таке порівняння, безперечно, не претендує бути вичерпним.

«Деметрій 1» постає як історик, який цікавиться політичними подіями від пізніх біблійних часів до свого власного періоду. Його текст постає як хроніка, вільна як від стилістичних прикрас та авторський тлумачень. Джерелом його історичної розвідки є біблійний

наротив, а також події власного історичного часу. Отже, «Деметрій 1» інтегрує біблійну хронологію до грецької доби та стандартів її наукового історіописання.

«Деметрій 2», навпаки, ніколи не поміщає біблійний матеріал у рамки зовнішнього історичного розрахунку. Характерною рисою його праці є її виключний біблеїзм, а єдиним джерелом - Септуагінта (LXX). «Деметрія 2», на відміну від його тезки, біблійний наротив цікавить не лише як матеріал для питань хронологічного інтересу. Він першим зі збережених елліністичних єврейських авторів займається критичним прочитанням біблійного тексту. Так, «Деметрій 2» описує історію біблійної доби патріархів вибірково, зупиняючись лише на тих подіях, які містили проблему хронологічних та логічних протиріч. Останні він вирішує шляхом запозичення герменевтичних методів александрійської гомеричної школи. Отже, «Деметрій 2» постає не лише як історик-хроніст, але і як апологет юдейської традиції та екзегет.

Спільною рисою обох авторів є формулювання біблійної історії у формі грецької хронологічної історіографії, яка утвердилась як самостійна інтелектуальна дисципліна саме в Александрії з часів Ератосфена (275-194 рр. до н. е.) [1, с. 621]. Водночас, як і будь-який твір, написаний грекою представником східного народу про свою власну національну історію в елліністичну добу, праці обох Деметріїв містять апологетичний аспект. Намагаючись раціоналізувати біблійну історію, обидва автори приймають елліністичні форми мислення та інструментарій грецької історіографії як основу для свого викладу не руйнуючи, а навпаки, посилюючи біблійну традицію.

Список джерел та літератури

1. Bickerman E. The Jewish historian Demetrios. *Studies in Jewish and Christian History*, Volume 2, Brill 1986
2. Fragments from Hellenistic Jewish Authors / [ed. and transl. by Carl R. Holladay]. Chico: Scholars Press, 1983. Vol. I: Historians. 389 p.
3. Gruen E. The Construct of Identity in Hellenistic Judaism: Essays on Early Jewish Literature and History, 2016, 588 p.
4. Hegermann H., The Diaspora in The Hellenistic Age. *The Cambridge History of Judaism*. Volume Two: The Hellenistic Age, pp. 115–166

Cambridge University Press, 2008 Edited by W. D. Davies, Louis Finkelstein

5. Niehoff M. R. *Jewish Exegesis and Homeric Scholarship in Alexandria*. Cambridge University Press; 1st edition (April 25, 2011) 238 p.
6. Niehoff M. R. *Philo of Alexandria: An Intellectual Biography*. New Haven; London: Yale University Press, 2018. xi, p. 323 p.